

ירושלים שירים סביב לה

מאת אלכס זהבי

חיים באר (עורך), ציפור האבן - ירושלים
בשירה העברית החדשה. תצלומים: עליזה אורבך. הוצאת שבא, 1983. 185 עמודים.

ל כאורה, וזהי עוד אנתולוגיה. ובכל זאת, מעוררת הקריאה בה אי-שקט, העלעל מכוניס את הקרא לעולם אחר. אין זה משום שעניינם של השירים הוא פגישות עם ירושלים, ודאי לא למי שחווה איתה וחי בה עשרים-וארבע שעות ביממה. דומה כי תשובה אפשרית תיתכן רק על-די בדיקת מעשיהם של ת-עורך ושל המעצב. שזמנו יחד שירים של משוררים רבים ותצלומים של אמנית אחת.

חיים באר עשה רבות כעורך. הוא לא נהג כחלק מעמיתיו, שצירפו לאנתולוגיות שירים וזכרו וחיבבו, כהצדקו של ציפור האבן ש...אנתולוגיה משקפת טעם אישי. הוא אף לא ראה את עצמו חייב להציע תוך של זרמים או צורות, של עמדות או התייחסו-ות. לפי המוגמר נראה לי, שראשית חוכמה הוא קרא הרבה. לזכותו ייאמר שהלך לקרוא גם בקובצי משוררים אופנתיים פחות, ואפילו כאלה שהביקורת דחתה אותם, לפחות על-פי שיריהם שנדפסו כאן אתה מהרהר אם הם ראויים לבחינה מחודשת. לאתר שקרא וסימן, ערך, כנראה, חיים באר מסעות סמויים, אל תוך ירושלים שלו, ירושלים שפנים רבות לה: פנים גלויות של גופים ושל עגונות-שנה, ופנים סמו-יות של עיר מעוררת רגשות ושעונות וזכרונות ואסו-ציאציות. אחרי-כן שיבץ את השירים המתאימים ב-תחנות-המסע. התוצאה: עניינים שונים, לרוב קשים לניסוח, נבחרים בז-זמנית בחינות שונות, ולעיתים גם מפתיעות, על-די משוררים אהדים, כאשר וימונם זה לצד זה יוצר לא-פעם דיאלוג בלתי-צפוי (כמו הדיאלוגים בין יהודה קרני לאשר רייך, אבות ישורון לעקב בסר, והדיאלוג המעניין שבין שני נסיכי שיר ש-שמעון חלקין וגבריאל פרייל). אולם, גם במקום ש-הדיאלוג אינו גלוי נוצרים מתחים של אמת. כך קורה שלאחר קריאת מחודשת ב"טלטלת" של דליה רביקוביץ, נקראים אחרת. שירי של דודו ברק ומח-זור שירי של טובית ריבנר. היסוד הריחמי חשוב

בשירה של רביקוביץ כמעט כופה לתור אחר הרית-מוס בשירים שאחריו, ואכן, הוא מעניק להם מש-מעוה שלא הכרתי בהקשרים הקודמים.

לעיתים רחוקות קורה, שניתוקו של שיר מו ההקשר שקבע לו מחברו, והבאתו בהקשר חדש, מטיבים עם השיר. ב"ציפור האבן" פגשתי מחדש שירים רבים, שבידודם מן הכרך שבו כונסו ושיבוצם מחדש סייעו לבחינתם העצמאית. גם הדו-שיח עם השירים הסמו-כים להם סייע להבלטת יחודם. אין לי ספק, שזה מה שקורה, למשל, לשירי יעקב פיכמן באנתולוגיה. אינך מתפתה להיסחף אחר הריתמוס. הקבוע למראית עין, של הסונטות, "בפאת שדה", ואתה נפנה לשירם לב לדקויות שבנעיהם ובקונטראציות, גם משום שב-קריאתך אתה מתמקד בחיפוש אחר היבט מסוים של הנושא, שהגעת אליו ב"מסעך" בירושלים של העורך. אין לי ספק שגם בידודם של שירי זהה מן ההקשר שנכפה עליהם בעריכתה החכמה את ספרית, מעניק להם כאן משמעויות חדשות, ולאן דווקא כאלו שמקובל לייחס לה. מסתייעת מחדש גם

עליזה אורבך: תצלום מתוך האנתולוגיה

הפגישה עם נח שטרן, בעיקר בשירו, "במאה שירים", וחסד נעשה לשירי קרני ולשירו של י.צ. רימון, כשהם נקראים מחדש.

הקריאה בספר על-פי סדר הדברים שקבע המחבר, וההתרשמות מן המראות על-פי הסדר שקבע המעצב, הן חוויות מרתקות של גילוי דרכי התבוננות של אופני האונה לצלילים, להתייחסויות, לאסוציאציות אישיות וקבוצתיות. אלמלא כך, היה אולי מקום להתפתות לבחינה שכלתנית של עמדות משוררים כפי דורות שונים על פי המראות והתייחסונות, המעיי גנים בתרבותו של העם ובויכורו הקיבוצי. אך נראה לי שספר זה לא נועד להציג תוך אופיני של ת-עמדות חשונות, אף כי אי-אפשר שלא להזכיר פי שלונסקי ואלתרמן, למשל, נעדרים מקובץ זה. לעומת זאת, כדאי לציין שבכל אחת מתחנות המסע של חיים באר מצויים שירים. זימון של ראייה חד-פעמית עמוסת ריגושים עם שימוש מקורי בלשון ובמיקצב עוצרים את הקורא. גורמים לו להשב לעיניו, וא לעשות אתגחאת לפני שהוא ממשיך. במבט לאחור, בתום המסע, מתברר שיש שירים השגורים של-פינו ושהפכו כמעט, "כנסי צאן ברזל" של השירה החדשה, אלה כמו מתגמדים במסע זה, בעת שאחרים - מוכ-רים פחות, וגם שירים ידועים - כמו מתעצמים כשקוראים אותם כאן מחדש.

הימצאם של שירים מאת דליה רביקוביץ וחת שנהג לצד שירים של חלקין, יהודה קרני, פיכמן ולאח גולדברג, מעיד שהיכולת לבטא תגובה חד-פעמית רבת עוצמה אינה תוצאה של השתייכות ל-קבוצה או לדור, כשם שקשה להבחין בין שירי משוררים שגדלו בירושלים (עמיחי, טריינין, באר, שלו, בן-שאול) לבין כאלה שבאו אליה בבגרותם. תצלומיה של עליזה אורבך הם בעלי יחוד. רגישו-תה למראות בעלי משמעוה, ויכולתה להפקיע אלמנ-טים בודדים מתוך סביבתם ולהבליטם, או לתפוס מראות כוללים מזוויות בלתי שייגרתיות, מאירות את המראות הארת החדשה ומשמעותית. המעצב אלי שמעוני התאים את התמונות לסביבתם המילולית הנפיצה (כפי בעמ' 154-155) ובכך העניק מימד נוסף לטקסט.